

І.М. Петренко

Полтавський університет споживчої кооперації України, Україна

ШЛЮБНО-СІМЕЙНІ ВІДНОСИНИ ПРАВОСЛАВНОГО НАСЕЛЕННЯ ГЕТЬМАНЩИНИ У II ПОЛОВИНІ XVIII СТ. (НА ОСНОВІ ДОКУМЕНТІВ ФОНДУ ПИРЯТИНСЬКОГО ДУХОВНОГО ПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті охарактеризовано шлюбно-сімейні відносини православного населення Гетьманщини у II половині XVIII ст. На прикладі документів фонду Пирятинського духовного правління, що містяться в Державному архіві Полтавської області, показано роль Російської православної церкви у процесі регулювання шлюбно-сімейних відносин. Охарактеризовано причини розлучень подружжя, діяльність духовних судів із цих питань, а також порушення священнослужителями шлюбно-сімейного законодавства Російської імперії.

У XVIII ст. православна церква у Російській імперії була важливим соціальним інститутом на чолі з Синодом, який був залежним від центральної світської влади. Остання ж своїми документами коригувала і доповнювала канонічне церковне право щодо регулювання обов'язків духовних осіб. На духовенство була покладена функція стежити не лише за дотриманням парафіянами виконання християнських обрядів, а й за їхньою лояльністю і прихильністю до влади. Регламентації з боку світської і духовної влади у XVIII ст. зазнали й шлюбно-сімейні відносини, що їх влада намагалася поставити під контроль, ігноруючи традиційні уявлення українців про шлюб, сім'ю, розлучення подружжя тощо.

Церковне шлюбне право зазнало на собі великого впливу російського цивільного шлюбного права як у сфері укладання шлюбу, так і його розірвання. **Мета статті** – дослідження регламентації шлюбних відносин державою і церквою та практики впровадження в життя відповідних правових норм.

В історіографічній науці проблема впливу православної церкви на шлюбно-сімейні відносини в Україні у XVIII ст. вивчена недостатньо. Серед дореволюційних дослідників даної теми варто зазначити працю відомого історика і правознавця М.Ф. Владимирського-Буданова, яка присвячена аналізу законодавчого регулювання шлюбно-сімейних відносин у Гетьманщині [1]. Дана робота становить значний інтерес, оскільки містить цінний джерельний матеріал, на основі якого можемо проаналізувати етапи регламентації церковною і світською владою шлюбно-сімейних відносин у державі.

Певну увагу вивченню шлюбно-сімейних відносин в Україні приділили у своїх працях дослідники історії російської церкви на Півдні. Так, у роботах історика І.І. Лимана показано процес регулювання державою і православною церквою шлюбних відносин на Півдні України в другій половині XVIII ст., а також діяльність духовних судів у справах про перелюб [2], [3]. Незважаючи на те, що праці обмежені географічними рамками (Півднем України), вони становлять неабиякий інтерес при дослідженні проблем законодавчого регулювання шлюбно-сімейних відносин.

Історик Н. Пилипенко у своїй статті проаналізувала причини розлучень серед православного сільського населення Гетьманщини XVIII ст. на основі фонду Пирятинського духовного правління [4]. Однак автор зупинилася лише на аналізі розлучень, не приділяючи увагу іншим сторонам шлюбно-сімейних відносин.

У сучасній російській історіографії слід виділити монографію історика М.К. Цатурової, яка дослідила умови і порядок укладання й розірвання шлюбу, правове регулювання сімейних відносин, проаналізувала велику кількість законодавчих актів, інших документів церковного права, що стосувалися шлюбно-сімейних відносин [5]. Однак автор приділила увагу аналізу впливу православної церкви на шлюбно-сімейне законодавство на всій території Російської імперії, не акцентуючи увагу конкретно на Гетьманщині. У зв'язку з цим багато аспектів досліджуваного питання залишаються не достатньо вивченими. Тож комплексного дослідження з історії шлюбно-сімейних відносин у Гетьманщині XVIII ст. поки що немає.

У даній статті на основі фонду Пирятинського духовного правління, що зберігається у Державному архіві Полтавської області, спробуємо проаналізувати такий традиційний соціальний інститут, як шлюб у середовищі православного населення Гетьманщини XVIII ст. На основі дослідження документів, які зберігаються у фонді, зробимо спробу відтворити стан шлюбно-сімейних відносин у Гетьманщині XVIII ст., а також діяльність духовних судів, котрі вирішували питання, що стосувалися подружнього життя.

У XVIII ст. у Гетьманщині духовні правління були проміжною ланкою між духовенством єпархії та консисторією. У їхні функції входило: оголошувати розпорядження єпархіальної влади і слідкувати за їхнім виконанням, здійснювати нагляд за веденням актів громадянського стану (реєстрація шлюбів, народження, смертей), приймати звітність церков, передавати її до консисторії, проводити слідство щодо провини духовних осіб, вирішувати поточні питання церковного життя на території підпорядкованої їй округи.

Духовне правління у Пирятині було відкрите в 1768 році. У його фонді зберігаються різні документи: царські маніфести, укази, розпорядження Синоду, що надходили із Київської духовної консисторії протягом 1768 – 1785 років, із Переяславської духовної консисторії – 1797 – 1804 років, з 1804 року із Полтавської духовної консисторії. Кінцева дата фонду Переяславського духовного правління в документах державного архіву відсутня. На сьогодні у фонді нараховується 5316 справ за 1745 – 1843 роки. Метричні книги, відомості про реєстрацію шлюбів, смертей, прохання про розлучення, перехід у православну віру тощо збереглися за 1756 – 1843 роки.

Справи фонду є цінним джерелом для вивчення шлюбно-сімейних відносин серед православного сільського населення Гетьманщини XVIII ст. Матеріали фонду містять документи церковного діловодства індивідуального характеру: скарги, прохання, донесення, рапорти. Кожна з таких справ складалася з кількох частин: звернення до духовного правління, рапорт особи, котра проводила слідство, показання свідків, ордер про рішення духовного правління. Структурний зміст справ неоднорідний, деякі справи не доведені до завершення і в них відсутнє рішення духовного суду.

У фонді Пирятинського духовного правління зберігається близько 100 справ, які є важливим джерелом з історії шлюбних відносин у Гетьманщині XVIII ст. До духовного суду жителі зверталися у тому разі, коли була необхідність вирішити якесь особисте питання або змінити власне сімейне життя. Перш за все духовні суди вирішували справи про розлучення подружжя, а в разі позитивного вирішення, чоловік і дружина могли повторно взяти шлюб. Загалом, документи фонду можна умовно поділити на декілька груп: скарги до духовного правління священників (ієреїв) про вінчання їхніх парафіян духовною особою іншого населеного пункту; скарги жителів про незаконне одруження їхніх дружин (чоловіків) при житті одного з подружжя за різних обставин; звинувачення у багатоженстві; скарги населення на священників, які вимагали надто високу платню за вінчання; скарги на священників, котрі вінчали молодих без отримання батьківського благословення або дозволу поміщика; справи про право повторного укладання шлюбу через втечу або хворобу одного із подружжя. Також у фонді містяться рапорти священників до духовного

правління про дотримання парафіянами порядку під час виконання весільних обрядів; про розлучення тих парафіян, котрі одружилися при житті одного із подружжя, або тих, котрі мали кровну чи духовну спорідненість; про накладання церковних покарань (єпитимій) на тих, хто порушував норми шлюбно-сімейного життя; дозвіл священикам вінчати далеких родичів; справи про вирішення сумнівних шлюбів; справи про розшук дружин, котрі втекли від своїх чоловіків; скарги на тих духовних осіб, які порушили правила вінчання, та інші.

Тож розглянемо деякі напрямки шлюбно-сімейних відносин більш детально. У фонді духовного правління зберігається понад 20 справ, які містять скарги духовенства про незаконне вінчання їхніх парафіян ієреями інших парафій, що було заборонено в Російській імперії. Перша така справа була порушена у 1766 році. Вона являє собою скаргу священика села Гільці Іоанна Борзоковського про незаконне вінчання його парафіян священиками церкви містечка Чорнухи [6]. Іоанн Борзоковський скаржився в духовне правління, що священики Воскресенської церкви містечка Чорнухи Яків Клітонович і Григорій Стефанов вінчають жителів не своєї парафії всупереч державним указам [6, арк. 2].

У грудні 1774 року священик Іван Богданович доповідав у духовне правління, що ієрей села Шкурати Федір Петрановський обвінчав вдову Катерину, котра не належала до його парафії. Богданович скаржився: «...и лишил тем за повенчание моего приходского доходу» [7, арк. 1] (цитати подано російською мовою за сучасним правописом). У березні 1774 року у Пирятинській духовній консисторії була повторно порушена справа проти того ж Федора Петрановського, котрого було знову звинувачено у незаконному вінчанні сотника Богдановського з парафіянкою Катериною Полянкою [8, арк. 1]. Остання була дочкою покійного сотника Йосипа Полянка і проживала в іншій парафії. Тож проти згаданого священика було двічі порушено справи по одному й тому ж звинуваченню.

Той же Іван Богданович, але вже згаданий як Лубенський намісник, у травні 1775 року скаржився до Пирятинського духовного правління на священика села Харківці Максима Буза: «...не известил меня... обвенчал моего парафиянина значкового товарища дочь Марианну, увезенную прапорщиком» [9, арк. 1]. Тим самим священик позбавив його парафіяльних прибутків. Тому Богданович просив духовне правління накласти штраф на Буза.

У червні 1789 року згідно з рапортом священика Барабаша була порушена справа проти незаконного вінчання колишньої дружини козака Гаврила Свердла Тетяни Плехової з селянином Федором [10, арк. 1]. При розгляді справи виявилось, що священик Миколаївської церкви села Лозоярівці Матвій Дацевич у серпні 1788 року повинчав селянина Федора Свердла із Тетяною, котра 1776 року втекла від свого законного чоловіка. У даній справі бачимо порушення двох умов укладання шлюбу. По-перше, Тетяна Плехова не була парафіянкою Матвія Дацевича. По-друге, згідно із законодавством, парафіяльний священик перед вінчанням повинен був провести так званий шлюбний обшук – попереднє з'ясування через розпитування молодого та нареченої, їхніх родичів і поручителів, вивчення письмових документів на предмет перешкод для вінчання. Указ про шлюбний обшук було прийнято 14 липня 1765 року, у ньому зазначалося: «...всем в брак вступать желающим, прежде венчания, объявлять о том своем намерении за неделю приходским своим священникам, которым по тому объявлению чинить о тех посягающих на прежнем основании обыск; и буде по таковому обыску между вступающими в брак возбраненного правилами родства или другого какого законного препятствия не окажется, то тем приходским священникам и венчать их с одною обыкновенною в метрические книги запискою» [11, с. 285].

На жаль, у розглянутих справах відсутнє рішення духовного правління, тож, чим закінчилися розгляди цих скарг, невідомо.

Аналіз зазначених справ свідчить, що основною причиною скарг духовних осіб на священиків, які вінчали жителів не своїх парафій, всупереч державному указу, була матеріальна. Адже парафіяльні священики позбавлялися коштів за здійснення обряду вінчання молодих, що й викликало їхнє обурення.

Були випадки, коли парафіяни скаржилися до Пирятинського духовного правління на тих священиків, котрі вимагали надмірні кошти за здійснення обряду вінчання. Таких справ у духовному правлінні було порушено три. Першу з них 31 грудня 1770 року було заведено за скаргою козака Яблунівської сотні села Золотух Василя Петраченка на священика Петра Голубова, котрий вимагав надто великі гроші за вінчання його брата Семена [12]. У скарзі до духовного правління позивач писав, що його молодший брат Іван вирішив одружитися з Марією Іващенко із села Денисівка. Далі Василь Голубов писав: «...но когда как обыкновенно до священника денисовского отца Петра Голубовского явились уговориться за венечный брак и того братно просили поступая ему три рубля денег, он вовсе отказался буди семи рублей ему незанесено будет венечным браком означенного брата моего за прописанною невестою не сочетать» [12, арк. 1]. Василь Голубов скаржився, що через бідність його брат не мав змоги заплатити такі великі гроші священику. Тому просив духовне правління або примусити названого ієрея вінчати молодих, або призначити іншого священика виконати обряд.

У березні 1775 року парафіяни села Приходьки скаржилися до духовного правління на священика Покровської церкви Лева Криницького за стягування надмірних коштів при виконанні духовних треб. Ієрей мав домовленість зі своїми парафіянами, згідно з якою при здійсненні обряду вінчання буде брати 20 копійок, але потім почав вимагати поверх цієї суми ще 3 – 5 крб., що викликало у жителів обурення [13, арк. 1, 6].

Досить цікаві у фонді Пирятинського духовного правління дві справи, які були порушені в 1775 і 1776 роках. Це рапорти священиків до духовного правління, в яких вони зобов'язувались стежити за парафіянами, щоб останні під час здійснення весільних обрядів у церкві дотримувалися порядку. Ці рапорти священики писали на виконання наказу Катерини II. Цим документом священикам наказувалося викоренити: «...при отправлении законных браков преступных действий как-то по улице бесчинных криков и воплей, плясаний под песни скверных...» і молодих не вінчати [14, арк. 1]. Тим самим спостерігаємо залишки язичницьких пережитків під час виконання весільних обрядів. Адже здавна у слов'ян для того, щоб шлюб набував законності у очах громади, потрібно було відсвяткувати пишне весілля, запросити якомога більшу кількість гостей. Тому церковне вінчання не було головною умовою для визнання шлюбу законним. Як зазначав російський історик В. Долгов: «Язичницькі весілля зникали лише тоді, коли християнська ритуальна практика, яка спочатку лише маскувала існуючі традиційні обряди, по-справжньому проникла у побутовий уклад не лише міської еліти, а й сільських низів» [15, с. 32]. Царський уряд повів рішучу боротьбу з подібними язичницькими пережитками, порушникам, у разі не виконання закону, загрожувало довічне або тривале заслання.

Саме на священно- і церковнослужителів було покладено обов'язок викоренити зі свідомості парафіян звичаєве право і язичницькі пережитки. Тому кожен із них мав проводити у церкві відповідну бесіду з парафіянами і звітувати у духовне правління про роботу в цьому напрямку.

Зокрема, священик села Кліщі Лев Криницький рапортував: «...вечорничных игрищ, лада, плясаний, уличных боев и других подобных и противных игрищ нет» [14, арк. 4]. Уже згаданий вище священик села Гільці Іоанн Борзоковський доповідав у духовне правління: «При отправлении законных браков законно-преступных действий как-то по улицам бесчинных криков и воплей, плясаний под песни скверные... и народных соблазнов нет» [14, арк. 5]. У справі за 1777 рік досліджуваного фонду міститься 17 рапортів священиків, які звітували про проведені бесіди з парафіянами на предмет заборони язичницьких обрядів під час вінчання у церкві [16].

Найбільша кількість справ у фонді Пирятинського духовного правління стосується розлучень подружніх пар і можливості повторно взяти шлюб. Слід зауважити, що православна церква неохоче йшла на розлучення і все робила для того, щоб цього не допустити. Адже шлюб являв собою священний союз чоловіка та дружини, і цей союз повинен був тривати все життя. Будь-які спроби розірвати шлюб розглядалися священнослужителями як посягання на християнську ідею про єдність сім'ї. Шлюб припинявся у зв'язку зі смертю одного із подружжя, а також розлученням на підставі тих причин, які були передбачені законом і визнанням його недійсним.

Причин для розлучення визнавалося декілька. Найголовнішими з них були: перелюб, нездатність до виконання статевих обов'язків, тривала відсутність одного з подружжя протягом 5 років, довічне заслання, безпліддя дружини та інші. У досліджуваному нами фонді найголовнішою причиною для розлучення подружніх пар була тривала відсутність із невідомих причин чоловіка або дружини. Так, у фонді зберігається понад 20 справ, порушених жінками або чоловіками, у яких вони через відсутність одного із подружжя бажали повторно взяти шлюб. Причому клопотань було більше від чоловіків.

Перша справа у фонді Пирятинського духовного правління, в якій чоловік скаржився на дружину, котра через його відсутність повторно взяла шлюб, була порушена у грудні 1766 року. Козак села Яцини Данило Киренко скаржився на свою дружину Меланію, котра через півторарічну відсутність чоловіка вдруге вийшла заміж за Григорія Кравця [17, арк. 2, 5]. У цій справі спостерігається явне порушення законодавства того часу, тому що згідно з нормами Кормчої книги дозволялося повторно взяти шлюб через відсутність одного із подружжя лише через 5 років.

У квітні 1774 року ієрей Іоанн Борзаковський звернувся до Пирятинського духовного правління з проханням дати дозвіл на повторний шлюб парафіянину з його села Артемію Посветнику із Феодосією Колошко, дружина якого була відсутня 7 років [18, арк. 1]. У листопаді 1789 року козачка Євдокія Лавріненко порушила клопотання перед духовним правлінням, у якому просила дозволу повторно вийти заміж через десятирічну відсутність її чоловіка Івана [19, арк. 1]. При розгляді справи їй було дозволено взяти новий шлюб.

Були випадки, коли зниклі чоловіки або дружини після тривалої відсутності поверталися. Тоді повторні шлюби визнавалися недійсними. Так, у 1776 році Пелагея Бебешківна вийшла вдруге заміж за Семена Опанасенка через шестирічну відсутність свого першого чоловіка Пилипа Гусенкова [20]. Однак чоловік повернувся і застав свою дружину з новим чоловіком. Тоді було прийнято рішення про розлучення Пелагеї Бебешківни, і вона зобов'язана була повернутися до першого чоловіка. У 1779 році козак Федір Зайченко порушив справу проти своєї дружини Ганни, яка через його дев'ятирічну відсутність вийшла заміж за Єлисея Куняху [21].

У фонді Пирятинського духовного правління є відомості про порушення п'яти справ, у яких приводами для розлучень була хвороба одного із подружжя. Причому три з них порушено жінками і дві чоловіками. У справах, в яких жінки клопоталися про розлучення, приводом до цього називалася нездатність їхніх чоловіків до статевих стосунків. Першою такою справою була порушена у 1776 році Мариною Гноевою, яка вже сім років перебувала у шлюбі і скаржилася: «Седьмой год как вышла я в замужество за... Гришу Гноевого, и с того времени, с ним, мужем моим плотского сношения не имела по невозможности его в том» [22, арк. 1]. Ця справа так і залишилася без рішення, хоча за нормами Кормчої книги після трирічного подружнього життя така хвороба чоловіка була приводом для розлучення.

У 1779 році жителька села Кейбалівка Євдокія Онанченко і 1799 року селянка Домнікія Гроздевна зверталися з клопотанням у духовне правління та просили розлучити їх із чоловіками через нездатність останніх до статевих стосунків [23], [24].

Чоловіки ж двічі порушували справи про розлучення через хворобу своїх дружин. Вперше це зафіксовано у 1773 році. Житель села Білоусівка Антон Посух просив у керівництва духовного правління розлучити його з дружиною Марією через її хворобу епілепсію та дозволити йому повторно взяти шлюб [25, арк. 1]. 1776 року житель села Бубни Тимофій Комаренко просив дати розлучення з Катериною Шокотківною через те, що вона піднімала важкі речі і підірвалася, а тому фізично вже була нездатною до подружнього життя [26].

Православна церква зобов'язана була стежити і контролювати моральну поведінку своєї пастви. Тих парафіян, чий шлюбно-сімейні відносини виходили за рамки дозволеного, карали, накладаючи церковні єпитимії (покарання). У фонді Пирятинського духовного правління містяться три справи, в яких йдеться про накладання церковної єпитимії на тих чоловіків і жінок, чия поведінка була аморальною. Дві справи стосуються жителя містечка Яблунівка Максима Тихолаза. Його було звинувачено у незаконному інтимному зв'язку з дружиною власного сина Дениса. Звали її Парасковія Носова. У рапорті парафіяльний священик писав до духовного правління: «...минушого 1782 года мая числа в отлучку ее мужа со свекрухой в ярмарку в город Лубны тот ее свекор... ночным временем сделал насильно с нею прелюбодеяние» [27, арк. 2]. Максима Тихолаза було звинувачено у кровозмішуванні і накладено єпитимію – відбування покарання у Густинському монастирі, а потім перебування під наглядом парафіяльного священика Петра Білозерського. Згідно Кормчою книгою, він повинен був три роки провести у монастирі, а після цього ще десять років мав каятися у здійсненні скоєного гріха під наглядом свого парафіяльного священика. У 1787 році Петро Білозерський скаржився, що Максим Тихолаз для виконання церковного покаяння не з'являвся. Духовне правління суворо наказувало йому відбутися до кінця єпитимію [28].

1793 року була порушена справа у Пирятинському духовному правлінні проти жителя села Харківці Микити Ляшенка, якого звинувачено у перелюбі з дружиною сина Василя Софією [29]. Причому остання народила дитину від цього зв'язку. На обох порушників була накладена церковна єпитимія. Микита Ляшенко відбував її в Лубенському Преображенському чоловічому монастирі два роки, а Софія – в Золотоніському Благовіщенському жіночому монастирі. Потім вони повинні були перебувати під наглядом свого духовного отця – парафіяльного священика. Василь Ляшенко просив розлучення із Софією і дозволу на новий шлюб. Його клопотання було задоволено. Софії ж було заборонено нове одруження, і вона дала підписку, якою зобов'язувалася ніколи більше не виходити заміж [29, арк. 23].

У фонді Пирятинського духовного правління містяться справи із зверненнями священиків до духовного правління з метою допомогти вирішити плутанини, пов'язані з укладанням шлюбу, адже вони несли безпосередню відповідальність за правильність дотримання шлюбно-сімейних правил. Так, багато сумнівів було стосовно дозволу на шлюб між тими парафіянами, котрі мали кровну чи духовну спорідненість. Наявність таких справ логічно пояснюється тим, що, як правило, шлюби укладалися між мешканцями одного села. Вони ж так чи інакше мали духовну спорідненість (були хрещеними батьками чи їхніми родичами) або кровну (близьку чи віддалену). Інколи священику було важко простежити ступені спорідненості, якщо не було відповідних записів у метричних книгах. Кормча книга забороняла кровну спорідненість до сьомого коліна, а свояцтво до шостого (виникало через шлюб, у результаті якого чоловік і його родичі вважалися у свояцтві з родичами дружини і навпаки).

Так, у рапорті до духовного правління Білоцерківського священика Івана Филиповського йдеться про те, що посполитий Стефан Бойко прагнув одружитися з Уляною Тарасенковою. Між ними була така спорідненість: в Уляни рідний дядько Семен був одружений з

двоюрідною сестрою Стефана Бойка [30, арк. 6]. В іншому рапорті вже згаданого священика говориться, що козак Мартин Шокотко прагне одружитися з дочкою козака Марією. Однак між ними така спорідненість: у Мартина двоюрідний брат Антон Шокотко одружений з тіткою Марії Катериною [30, арк. 10]. Іван Филиповський просив дати дозвіл йому на вінчання зазначених осіб, якщо такий можна дати.

У досліджуваній нами період владі ще не вдалося повністю витіснити народні уявлення про укладання шлюбу, прикладом чого є тривале збереження язичницьких пережитків при здійсненні обряду вінчання. Деякі шлюбно-сімейні норми Кормчої книги (головний збірник законів із шлюбно-сімейного права) були такі заплутані, що священику було важко прийняти рішення і він був змушений звертатися за роз'ясненнями до духовного правління. Парафіяльні ієреї інколи вдавалися до порушень шлюбно-сімейного законодавства, що пояснюється або незнанням законів, або прагненням отримати кошти за здійснення відповідних шлюбних обрядів тощо.

Гетьманщина у II половині XVIII ст. повністю втратила залишки автономії, перетворившись на провінцію Російської імперії. Таке становище держави відбилося й на шлюбно-сімейних відносинах, що є відображенням політичних, економічних і культурних змін у державі. Шлюб і створена в його результаті сім'я опинилися повністю під контролем Російської православної церкви та світської влади. Цим було повністю знівельовано українські родинні традиції, що ґрунтувалися на звичаєвому праві. На священнослужителів було покладено обов'язок провадити в життя і суворо стежити за виконанням постанов і розпоряджень центральної влади із шлюбно-сімейного законодавства. Також вони зобов'язані були стежити за дотриманням парафіянами норм християнської моралі, карати їх порушників, виявляти і не допускати незаконних шлюбів тощо.

Перспективами подальших розвідок із досліджуваної проблеми може бути розширення територіальних і хронологічних рамок дослідження – простежити динаміку розвитку шлюбно-сімейних відносин у I половині XIX ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Владимирский-Буданов М.Ф. Обзор истории русского права. – Ростов-на-Дону: Изд-во «Феникс», 1995. – 640 с.
2. Лиман І.І. Духовний суд у справах про перелюб (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) // Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України Запорізького державного університету: Південна Україна XVIII – XIX століття. – Запоріжжя РА «Тандем-У», 2000. – Вип. 5. – С. 242-248.
3. Лиман І.І. Регулювання шлюбних відносин на півдні України в перші роки існування Слов'янської та Херсонської єпархії // Культурологічний вісник. Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпрянищини. – Вип. 14. – Запоріжжя: Прем'єр, 2005. – С.10-17.
4. Пилипенко Н. Причини розлучень серед православного сільського населення Гетьманщини (друга половина XVIII ст.) // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. – Львів: Логос, 2007. – Кн. I. – С. 729-734.
5. Цатурова М.К. Русское семейное право XVI – XVIII вв. – М.: Юрид. лит., 1991. – 112 с.
6. Державний архів Полтавської області (далі – ДАПО). – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 131. – 5 арк.
7. ДАПО. – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 383.
8. ДАПО. – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 385.
9. ДАПО. – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 480.
10. ДАПО. – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 1015.
11. Полное собрание постановлений и распоряжений по ведомству православного исповедания Российской империи. – Т. 1. – СПб., 1910. – 831 с.
12. ДАПО. – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 275. – 6 арк.
13. ДАПО. – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 478.
14. ДАПО. – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 479.
15. Долгов В.В. Быт и нравы Древней Руси. – М.: Яуза, Эксмо, 2007. – 512 с.
16. ДАПО. – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 511. – 17 арк.
17. ДАПО. – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 132.

18. ДАПО. – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 386.
19. ДАПО. – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 1014.
20. ДАПО. – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 512. – 37 арк.
21. ДАПО. – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 661. – 20 арк.
22. ДАПО. – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 513.
23. ДАПО. – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 665. – 4 арк.
24. ДАПО. – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 1395. – 2 арк.
25. ДАПО. – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 364.
26. ДАПО. – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 559. – 5 арк.
27. ДАПО. – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 796.
28. ДАПО. – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 1085. – 3 арк.
29. ДАПО. – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 1153. – 31 арк.
30. ДАПО. – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 1148.

И.Н. Петренко

Брачно-семейные отношения православного населения Гетманщины II половины XVIII в. (на основе документов фонда Пирятинского духовного правления Государственного архива Полтавской области)

В статье охарактеризованы брачно-семейные отношения православного населения Гетманщины II половины XVIII в. На примере документов фонда Пирятинского духовного правления, который содержится в Государственном архиве Полтавской области, показано роль Российской православной церкви в процессе регулирования брачно-семейных отношений. Дана характеристика причин разводов супругов, деятельность духовных судов по этим вопросам, а также нарушения священниками брачно-семейного законодательства Российской империи.

I.M. Petrenko

Marriage-Family Relations of Orthodox Population of Hetmanschina in the Late 18-th Century (on the Example of Documents Piryatin Ecclesiastic Governing Poltava Region State Archive)

The article deals with marriage-family relations of Orthodox population of Hetmanschina in the late 18-th century. On the example of documents of Piryatin Ecclesiastic Governing, which are kept in Poltava region state archive the author shows the role of Russian orthodox church in the regulation of marriage-family relation. The reasons of divorces the work of Ecclesiastic courts and infringement of marriage-family legislation of Russian empire by clergy are described in the article.

Стаття надійшла до редакції 14.03.2008.